

Gekooide wildernis of verwilderd Arcadië?

— Matthijs Schouten

>TOEN IK IN DE JAREN ZEVENTIG van de vorige eeuw in Nijmegen biologie studeerde, leerde ik dat er in Nederland verschillende vormen van natuur aanwezig waren. Er waren min of meer natuurlijke systemen en er waren systemen waarin de invloed van de mens duidelijk zichtbaar was; deze laatste werden 'halfnatuurlijk' genoemd. Op ecologische gronden waren – zo onderwees mijn hoogleraar vegetatiekunde Victor Westhoff – de halfnatuurlijke typen net zo beschermingswaardig als de meer natuurlijke.

In de jaren tachtig werkte ik in Ierland en toen ik in de jaren negentig weer naar Nederland terugkeerde, bleek er veel veranderd in de wereld van het natuurbeheer. Er werd gedebatteerd over 'echte' en over minder echte natuur, over patroon- en procesnatuur, over oude en nieuwe natuur, over wildernis en Jac P. Thijsse-natuur.

Ik heb dit debat met bijzonder grote belangstelling gevolgd (en er af en toe ook aan bijgedragen). Wat me het meeste trof, is dat het niet zozeer ging om een wetenschappelijke discussie, maar meer om een polemieek waarachter niet expliciet gemaakte waarde-kaders verscholen lagen. In het debat werden weliswaar allerlei natuurwetenschappelijke argumenten gebruikt, alsmede argumenten die van doen hadden met pragmatiek: zo werd de vraag gesteld of het in stand houden van de halfnatuurlijke gemeenschappen, nu de sociaal-economische en agrarische context waarin deze ontstaan en gecontinueerd waren, verloren was gegaan, niet bijzonder kunstmatig en ook veel te duur geworden was. In de kern van de zaak echter ging het om een normatief debat: halfnatuurlijke systemen werden door velen gezien als een mindere vorm van natuur dan de natuurlijke systemen. Halfnatuurlijke natuur werd geïnterpreteerd als 'halve natuur', want dit soort natuur was in patronen gedwongen; dit soort natuur was voorspelbaar. Het natuurlijke proces, waar zo sterk de nadruk op werd gelegd in het wildernisbeeld, had – als men goed kijkt – dan ook vooral te maken met onvoorspelbaarheid. Allerlei natuurlijke processen spelen ook een rol in halfnatuurlijke systemen – denk maar aan een madeliefje dat gaat bloeien –, maar de processen waar men hier op doelde, waren die processen die het systeem een hoge mate van onvoorspelbaarheid geven: verstuing, erosie, sedimentatie, begrazing door groot wild (of bij gebrek daaraan door verwilderde veepopulaties).

Voorspelbaarheid en onvoorspelbaarheid horen nu bij uitstek bij twee mythen die in de westerse cultuurgeschiedenis al sedert de klassieke oudheid een grote rol gespeeld hebben: de mythe van de wildernis en de mythe van Arcadië. Het gaat om twee belevingsdomeinen met elk een eigen karakter. Het ene – de wildernis – is grillig, veranderlijk, onvoorspelbaar, onbeheerst. Dat werd in sommige fasen van de geschiedenis ervaren als beangstigend,

Eilandspolder

Arcadië – landschap waarin mens en natuur met elkaar in harmonie lijken te verkeren.

Foto's Hans van den Bos, Bosbeeld.nl

Voormalige halfnatuurlijke systemen waar wat grote grazers in ronddolen. Natuurlijk beheer heet dat dan.

goddeloos, onbeschaafd of lelijk. In andere fasen zag er voer men in deze eigenschappen vooral puurheid, echtheid, ongeschondenheid en zelfs een zekere heiligheid. Het andere domein – Arcadië – in de zin van het landschap waarin mens en natuur met elkaar in harmonie lijken te verkeren, dat wil zeggen het traditionele agrarische landschap, bood juist bekende patronen die oriëntatie verschaffen in ruimte en tijd: de eeuwenoude eik waaronder de voorvaders al samenkwamen; de paden en wegen die altijd naar een bestemming voerden. Dat domein werd gedurende het grootste deel van de westerse cultuurgeschiedenis ervaren als aantrekkelijk, sereen en vol schoonheid. In sommige perioden echter – met name in de Romantiek en dan opnieuw bij ons in de wildernisbeweging van de laatste decennia – ervoer men het als onecht, getemd, voorspelbaar en zelfs saai en oubollig.

Ik heb me nooit aan de indruk kunnen onttrekken dat in het voornoemde debat deze oude mythen, maar dan verhuld in rationele aankledingen, meespeelden. Daardoor ging het dan ook meer om polemieken dan debat en was de uitkomst vaak weinig helder en nogal onbevredigend. In zijn recent verschenen proefschrift *Public Natures: social representations of nature and local practices* laat Arjen Buijs zien dat de discussie over de toekomst van het Drents-Friese Wold precies op dit punt mank liep. De beheerders namen in de verdediging van het wildernisbeeld het standpunt in van objectieve wetenschappelijkheid waarmee de bezwaren die de *actiegroep de Woudreus* tegen een meer natuurlijk landschap inbracht, van tafel geveegd konden worden als zijnde subjectief en emotioneel geladen. De beheerders hadden daarbij niet in de gaten dat ze zelf tot op zekere hoogte eveneens gedreven werden door subjectieve overwegingen, namelijk door wat in de sociale wetenschappen 'ecologische esthetiek' is gaan heten.

Dit alles zouden we kunnen beschouwen als een interessante en lichtelijk amusante polemieken, ware het niet dat deze zijn weerslag heeft gekregen in de huidige beheerspraktijk en daar ook vooral onhelderheid gebracht heeft. Nederland heeft in korte tijd veel nieuwe wildernissen gekregen. Sommige voldoen tot op zekere hoogte aan het wildernisbeeld. De meeste zijn echter vlees noch vis: voormalige halfnatuurlijke systemen waar wat grote grazers in ronddolen. Natuurlijk beheer heet dat dan. Maar door de geringe schaal van de terreinen alsmede door het gegeven dat ter plaatse de landschapsecologische processen meestal volkomen 'op slot' gezet

zijn, leidt deze vorm van beheer alleen maar tot een afname van biodiversiteit en landschappelijk gezien tot verlies aan identiteit.

Uiteraard hebben natuurlijke systemen of landschappen eigenschappen die we hoog kunnen waarderen: zeldzaamheid of autonomie bijvoorbeeld, en niet te vergeten de belevingswaarde van 'wildheid'. Halfnatuurlijke systemen en landschappen hebben daarentegen andere eigenschappen die waardering verdienen: zo bevatten ze levensgemeenschappen die – of je ze nu beschouwt als cultuurartefacten of niet – een eigen informatiewaarde bieden; daarin ligt een wetenschappelijke waarde; bovendien biedt dit soort landschappen veel mensen de ervaring van rust, harmonie en schoonheid.

Het gaat niet om echte en minder echte natuur en om meer of minder waardevolle natuur. Het gaat om verschillende uitdrukkingvormen van natuur die elk eigen en verschillende waarden vertegenwoordigen. Het lijkt mij dat de natuurbeheerder niet de arrogantie moet hebben te denken dat hij weet elke waarden meer betekenis hebben. Waarden zijn nu eenmaal niet in marmer gehouwen en – zo leert de geschiedenis – ze veranderen in de tijd nogal eens. Het is de taak van de beheerder de verschillende waarden naast elkaar voor deze en toekomstige generaties te behouden. Dat betekent: behoud Arcadië waar dat kan, al is het duur geworden nu de boeren dit landschap niet meer als vanzelfsprekend in stand houden – en laat wildernis ontstaan waar mogelijk, maar dan wel op een schaal die bij autonome natuur hoort en met herstel van de landschapsecologische processen die haar basis vormen.

Kortom: maak duidelijke keuzes in het beheer. Anders eindigen we overall in Nederland met een verwilderd Arcadië of met een gekooide wildernis. Ik weet niet welk van de twee betreuenswaardiger is.<

Matthijs Schouten is hoogleraar natuurherstel aan de WUR en natuurfilosoof bij Staatsbosbeheer, matthijs.schouten@wur.nl

---

Op deze pagina's verschijnt maandelijks een opiniërend of filosofisch getint artikel van een gastauteur, om onze lezers niet alleen aan het werk, maar ook aan het denken te zetten. Heeft u suggesties voor auteurs of wilt u zelf schrijven, mail dan naar: redactie@vakbladnatuurboslandschap.nl

---